Genişletilmiş Özet

Solunum Semptom Deneyim Ölçeğinin Türkçe Güvenirlik ve Geçerliliği

Giriş: Sigara, yirminci yüzyılın ilk yarısında kullanımı içselleştirilmiş, yirmi birinci yüzyılın başlarında ise kullanımının azaltılmasına yönelik önleyici tedbirlerin alınmaya başlandığı içeriğindeki nikotin sebebiyle son derece bağımlılık yapıcı ve sağlığa ciddi zararları olan bir tüketim maddesidir. Sigaranın yüksek oranda bağımlılık yapıcı etkisi sonucu dünya genelinde bir milyarın üzerinde insan sigara içmektedir. Sigaraya ek olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısında sigaranın sağlığa zararlı etkilerinin azaltılmasına yönelik olarak kullanımı öne sürülen ve neredeyse yirmi yıla yakındır ticarileşmiş olan elektronik sigara kullanımı da birçok bireyin sigara bağımlısı olmasına zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak dünya genelinde her dört erkekten birisi, her yirmi kadından ise birisi sigara bağımlısıdır. Ülkemizde ise her ne kadar elektronik sigara ve sigara kullanımının önüne geçilmesi adına birçok farklı yasal düzenlemeler yapılmış olsa da sigara içen birey oranı dünya geneline oranla daha yüksek olup erkeklerin yaklaşık yarısına yakını, kadınların ise beşte birine yakını, genel nüfusun ise yaklaşık üçte biri sigara bağımlısıdır. Sigara içeriğinde barındırdığı binlerce kimyasal ve onlarca karsinojenik maddeyle akut ve kronik inflamatuar süreci tetiklemekte ve bu durum birtakım kardiyovasküler ve kardiyopulmoner hastalıklara neden olmakta ve hatta ölümle sonuçlanmaktadır. Dünya genelinde her sene yedi milyon birey sigara yüzünden hayatını kaybetmektedir. Uzun vadede ise sigara içen bireylerin yarısına yakını sigaranın sağlığa zararlı etkilerinden dolayı hayatını kaybetmektedir. Sigara içmek amfizem, akciğer kanseri, aort anevrizması ve koroner kalp hastalığı gelişme riskini arttırmaktadır. Bu araştırmaya konu olan hava akışı limitasyonu ve respiratuar semptomlarla karakterize olan kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH) da sigaranın sebep olduğu kardiyopulmoner hastalıklardan bir tanesidir. KOAH dünya genelinde 400 milyona yakın kişiyi etkilemekte ve en yaygın dördüncü mortalite nedeni olarak kabul edilmektedir. KOAH'ın 2030 yılına gelindiğinde ise bir basamak daha yükselerek en yaygın üçüncü mortalite nedeni olması beklenmektedir. Mortalitenin yanı sıra KOAH'lı bireylerin engelliliğe göre ayarlanmış yaşam sürelerinin hipertansiyondan sonra en yaygın ikinci sırada olduğu düşünüldüğünde KOAH bireylerin yaşam kalitelerini de son derece olumsuz yönde etkilemektedir. KOAH aynı zamanda toplumlar açısından sosyoekonomik bir yük de teşkil etmektedir. Devletler KOAH'ın önlenmesine yönelik almış oldukları primal, primer, sekonder ve tersiyer tedbirlere milyonlarca dolar harcamak zorunda kalmaktadırlar. Sayısal bazda ifade etmek gerekirse Amerika Birleşik Devletleri'nin yalnızca KOAH'ın sağlık harcamalarına her sene 300 milyar dolar ayırdığı ifade edilmektedir. Anlaşılacağı üzere KOAH, global prevalansı, sebep olduğu morbidite, mortalite ve sosyoekonomik yük itibariyle dünya genelinde önemli bir sağlık problemi olarak kabul edilmektedir. Bu gerekçelerden dolayı KOAH'ın önlenmesine ve tedavisine yönelik stratejilerin geliştirilmesi son derece önemlidir. Daha önce geliştirilmiş olan ve KOAH hastalarının tecrübe ettiği semptomların değerlendirilmesini ve takibini sağlayan birtakım ölçek ve anketler biraz önce bahsedilen önemi adeta vurgular niteliktedir. Geliştirilmiş olan bu anketlerde KOAH hastalarının tecrübe ettiği semptomlar ve bu semptomların şiddeti bireyde KOAH'a sebep olan faktör ayırt edilmeksizin değerlendirilmektedir. Bu durum ilgili değerlendirme yöntemlerinin hali hazırda KOAH hastası olmayan ancak KOAH risk faktörü olan bireylerde kullanılabilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. KOAH ana risk faktör grubu olan sigara içen bireyler bu kapsamda akla ilk gelen bireylerdir. Sigara içmek her ne kadar KOAH için ana risk faktörü olarak görülse de artık bu geleneksel görüş farklı birtakım risk faktörlerinin de keşfedilmesiyle geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. KOAH hastalarının dörtte birine yakınının sigara içemeyen bireyler olması, sigara içen ve hava akışı limitasyonu olmayan bireylerin olması ve bu bireylerin KOAH hastalarıyla benzer prognoz göstermesi ve benzer semptom karakteristiğine sahip olması, KOAH hastalarının ağırlıklı olarak 40 yaş ve üzerinde olması da KOAH hastalarının tecrübe ettiği respiratuar semptomları değerlendiren bu anket ya da ölçeklerin sigara içen bireylerde kullanılabilirliğine yönelik endişeyi daha da pekiştirmektedir. Anlaşılacağı üzere sigara içen bireylerin tecrübe ettiği respiratuar semptomların değerlendirilmesine yönelik literatürde bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk 2023 yılında geliştirilmiş ve sigara içen bireylerin tecrübe ettiği respiratuar semptomları beş madde altında kapsayıcı bir şekilde ele alan ve değerlendiren Solunum Semptom Deneyim Ölçeği ile doldurulmuştur. Dünya genelinde ülkelerin çoğunda sigara içen birey sayısı oranında azalma görülse de ülkemizin de içinde bulunduğu Doğu Akdeniz ülkelerinde sigara içme oranının diğer ülkelere kıyasla endişe verici düzeyde olması ülkemizde de hali hazırda sigara içen bireylerin tecrübe ettiği respiratuar semptomların değerlendirilmesine yönelik bir değerlendirme yönteminin olmasının gerekliliğinin ne kadar önemli olduğunu vurgular niteliktedir. Bu bakış açısıyla bu çalışmanın amacı Solunum Semptom Deneyim Ölçeğinin Türkçe versiyonunu geliştirmek ve hali hazırda sigara içen bireyler üzerinde güvenirlik ve geçerliliğini test etmekti.

Yöntem: Çalışmaya 28 yaş ve üzerinde olan ve 10 sene ya da daha üzerinde sigara içen bireyler dahil edildi. Çalışma kapsamında Bitlis ilinde ikamet eden 96 kişi çalışmaya uygunluk açısından değerlendirildi ve çalışmaya hali hazırda sigara içen ve yaşları 28 ila 64 arasında değişen (43,92 $\pm$ 7,82 yıl) toplam 90 birey (67 erkek ve 23 kadın) dahil edildi. Ölçek geliştirme kapsamında ilk adım olarak ölçeğin ileri ve geri çevirileri yapıldı. Daha sonra, ölçeğin son hali geliştirildi ve katılımcılara yüz yüze görüşülerek uygulandı. Ölçeğin tutarlılığı ve yapısal geçerliliği, test tekrar testi, iç tutarlılık analizi, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yardımıyla değerlendirildi.

Bulgular: Katılımcıların üçte birine yakını kırk yaşının altındaydı (%31,1) ve bireylerin ortalama sigara içme süresi 20 yılın üzerindeydi (23,94$\pm$9,15 yıl). Katılımcılar arasında sigara en yaygın tüketilen tütün ürünüydü (%66,7). Katılımcıların yarısından fazlası (%64,4) sigara bırakmayı düşünürken yarısına yakını (%44,4) sigara bırakmaya yönelik somut girişimde bulunmuştu. Katılımcıların çok düşük bir yüzdesinde (%6,7) KOAH hastalığı vardı. Katılımcıların yarısı yüksekokul ve üzeri eğitim derecesine sahipti (%50) ve neredeyse tamamı (%95,6) bir işte çalışıyordu. Dört maddeden oluşan Solunum Semptom Deneyim Ölçeği Türkçe versiyonunun güvenirliği yeterli

düzeydeydi (α skoru = 0,753). Bir hafta arayla 50 katılımcı ile yapılan test tekrar testinde de ölçeğin güvenilir olduğu doğrulandı. Ölçeğin üçüncü maddesi katılımcılar tarafından dördüncü madde ile benzer anlaşıldığından ve onaylayıcı faktör analizinde uyum indeksini bozduğundan ölçekten çıkarıldı. Dört maddeden oluşan Solunum Semptom Deneyim Ölçeği Türkçe versiyonunun açıkladığı varyans ise %59 olarak bulundu.

Tartışma: Dört maddeden oluşan Solunum Semptom Deneyim Ölçeği Türkçe versiyonu sigara içen bireylerde tecrübe edilen respiratuar semptomların gözlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılabilecek olan güvenilir ve geçerli bir ölçektir. Sigara içen bireylerin tecrübe ettiği semptomların değerlendirilmesi ve takibi KOAH'ın erken tanısının konulmasına ve erken tedavisine başlanılmasına yardımcı olabilir.